

SELJAČKI DOM U ZVEČAJU.

Izrađeno u Etnografskom muzeju u Zagrebu. Crteži Zdenke Sertić.

Od zagrebačkoga raskršća »Zvijezde« gračanskom cestom, tri četvrta sata hoda prema sjeveru nalazi se selo Zvečaj. Kućice su nepravilno rasijane po brežuljastu terenu ispod Zagrebačke gore. S one strane kamenoga mosta preko Gračan-potoka, na desnoj je strani ceste drveno raspelo, a iza njega skup različitih zgrada — kućište br. 8, vlasništvo seljaka Stjepana Banića.

Na sjevernoj strani prostrana dvorišta stoji kuća za stanovanje, okrenuta širinom prema cesti. Kuća prizemnica oko 60 godina stara starinskoga je tipa, karakteristična za ovaj dio zagrebačke okolice: temelji i pivnica od kamena, ostalo od čvrstih hra-

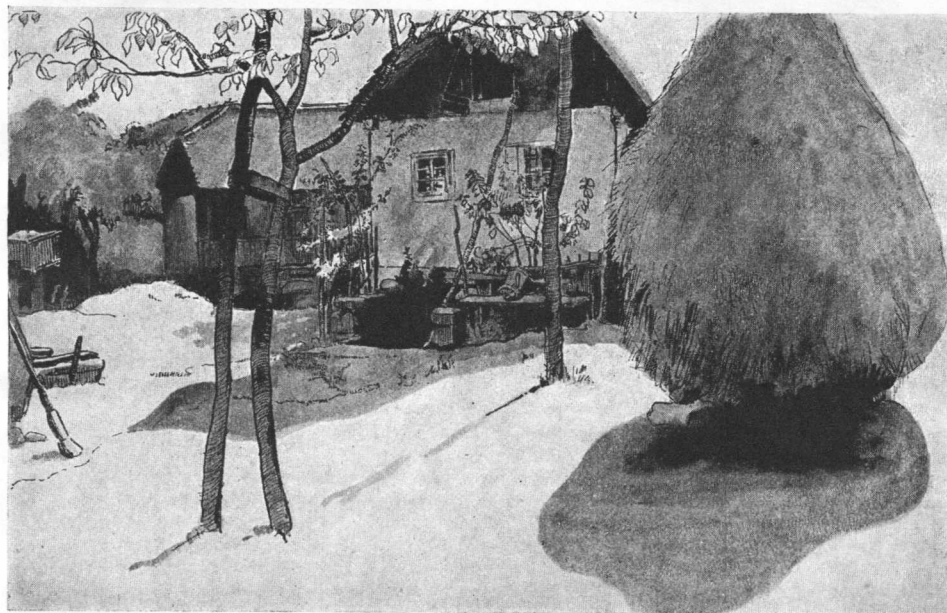
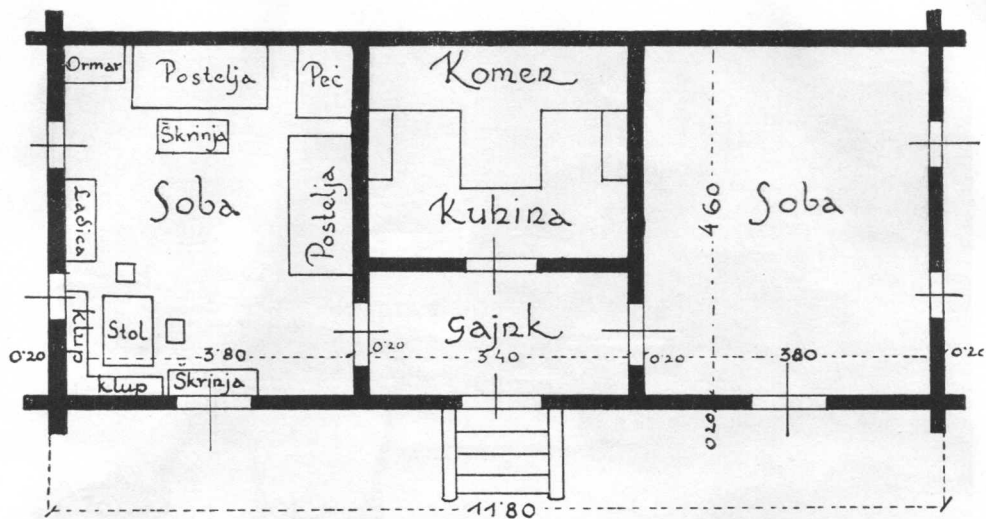
stovih planjaka, sve ožbukano i okrečeno, dok je tavanski dio (»naiže«) nad širinom kuće od dasaka, danas već tamno-smeđih. U sredini se kuće nalazi »kuhina«, ispred nje kratak hodnik (»gajnk«), iz kojega vode na obje strane vrata u dvije posve jednake sobe (»hiže«). Pivnica (podrum) je razdijeljena zidom također u dvije jednake prostorije te prema tome imade i dva posebna ulaza. U kući su naime u početku stanovala dva brata, svaki sa svojom obitelji u jednoj sobi, svakomu bijaše polovica podruma, samo je kuhinja bila zajednička.

Uđe li se u sobu, koja je okrenuta prema cesti, vidi se red i čistoća. To je djevo-

jačka soba (»hiža od deklicah«), u njoj su namještene dvije postelje s množinom blazina, jastuka i pokrivača, koji već pripadaju mirazu triju kćeri domaćina. Jedna od postelja imade interesantne barokno izrezane uzdužne stranice. U uglu sobe između dva prozora namještene su po zidu slike svetaca, a ispod njih ima i fotografija mladih članova obitelji. Velik stol zaprema isti ugao sobe, oko stola uza zid klupe s lijepo izrezanim naslonima; nad klupama nešto niže stropa namještene su police, isto tako kičeno izrezane kao klupe. Na policama (zovu ih »klinčanice«) redaju se šareni tanjuri, a nad njima visi niz različitih lončića i vrčića, sve uspomene sa različitih saj-

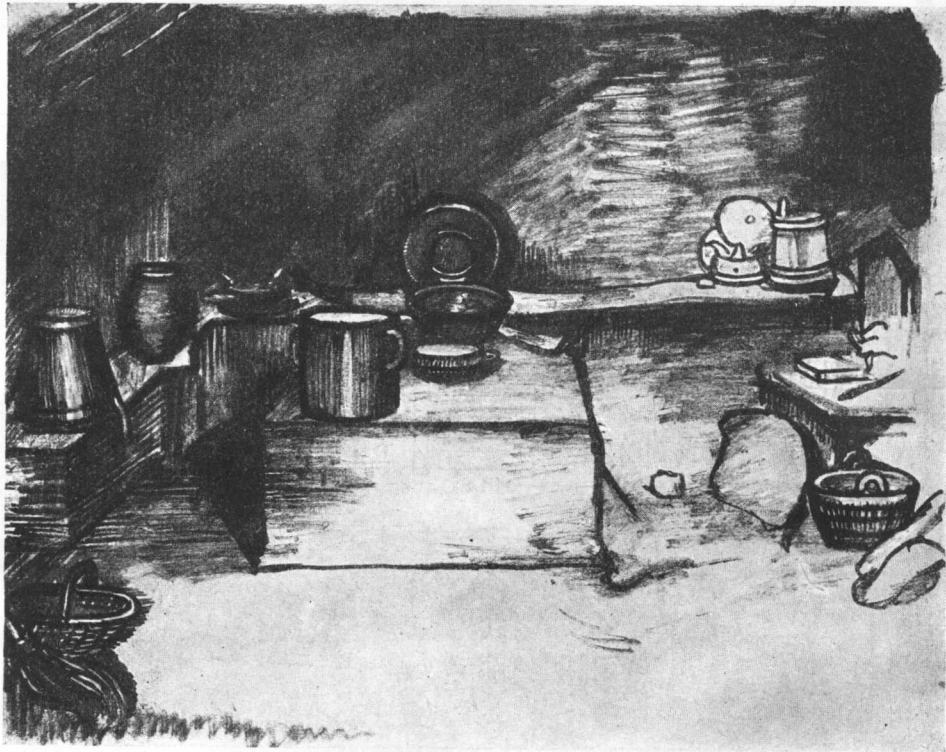
movi i prošćenja. Svaka od djevojaka ima svoju »škrinju« za ruberinu, od bukova drva priprosto izrađenu, s najjednostavnijim ukrasom od urezanih pruga na tek malo zaobljenu pokrovu. Najstarija kći ima još i škrinju sa dvije imitirane i jednom pravom ladicom, smeđe oličenu i taj se osobito cijenjeni komad pokućstva zove »ladica«. Sav je namještaj sobe — osim jednooga ormara i ladice — od neoličena drva, udešen za pranje, te se upravo sja od čistoće. U jednom je uglu oveća, dosta niska zemljana peć sa zelenim »pećnakima«, koja se loži iz kuhinje, a udešena je tako, da se zimi na njoj može kuhati, što više i peći. Nad svim tim namještajem proteže se nizak ali osobito li-

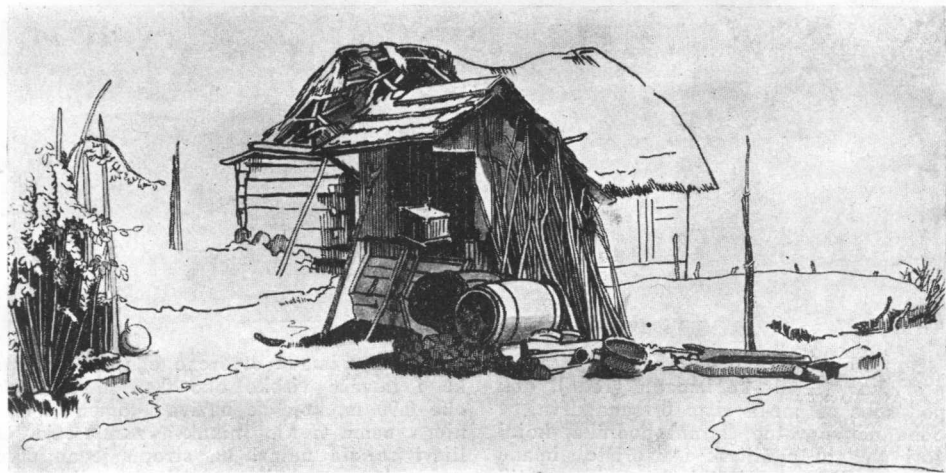
jep strop od sjajno ulaštenih smeđih »trama« i »prasnica« (= daske između greda), dok je pod sobe od meka čisto oribana drva.

Soba na suprotnoj strani hodnika, kojoj prozori gledaju u šljivik i dvorište, imade uglavnom sličan namještaj, samo je prostiji i trošniji, k tome je tu spremljena i sva zaliha prede te preslice i »vitel«, raški itd. U toj sobi spavaju roditelji, stariji sin i »dedek«, osamdesetogodišnji otac domaćina, koji unatoč svojoj starosti još čitav dan pomalo radi, najviše siječe »siročkom« na »kosaluku« hranu za krmke.

Kuhinja imade otvoreno ognjište od opeke i ilovače visoko oko 0.45 m a široko oko 0.90 m, koje se naziva »komen« i osim njeđa nema u njoj nikakva namještaja. Uz lijevi se zid nalazi na stropu jedan otvor na »naiže«, uz koji su prislonjene ljestve za uzlaz i kroz taj se otvor gubi dim sa ognjišta, jer dimnjaka na kući nema. Zidovi su kuhinje pokriveni sjajnom crnom naslagom, što ju je kroz decenije stvorila čada. Na hodniku je ispred kuhinje namješten o zidu »zdelnjak« s tanjurima i različnim posuđem, dok na lijepoj na proboj izrezanoj ba-

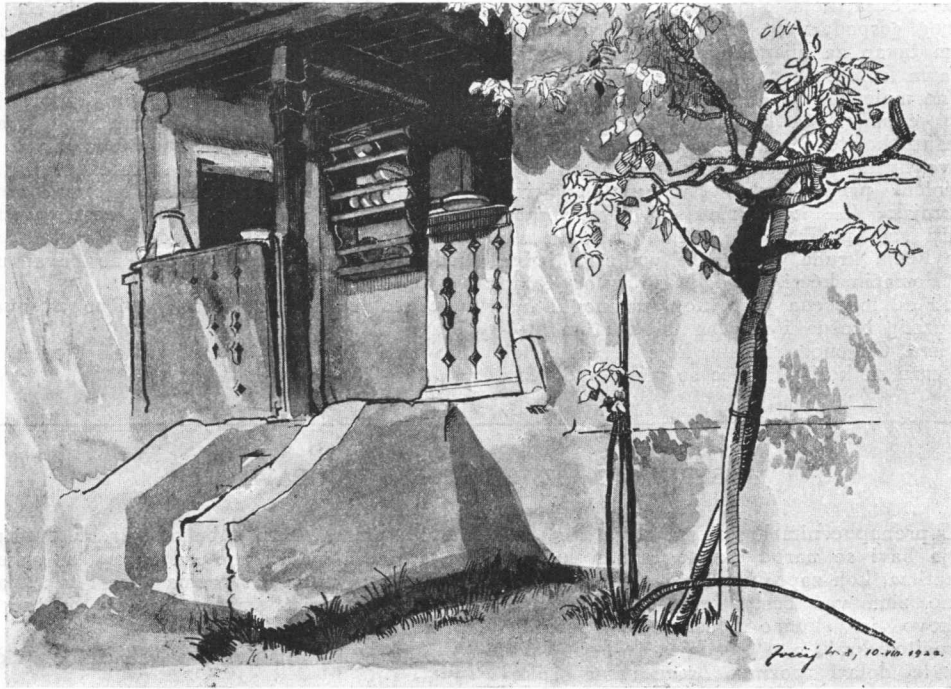
»Kuhina« i »Kotec«

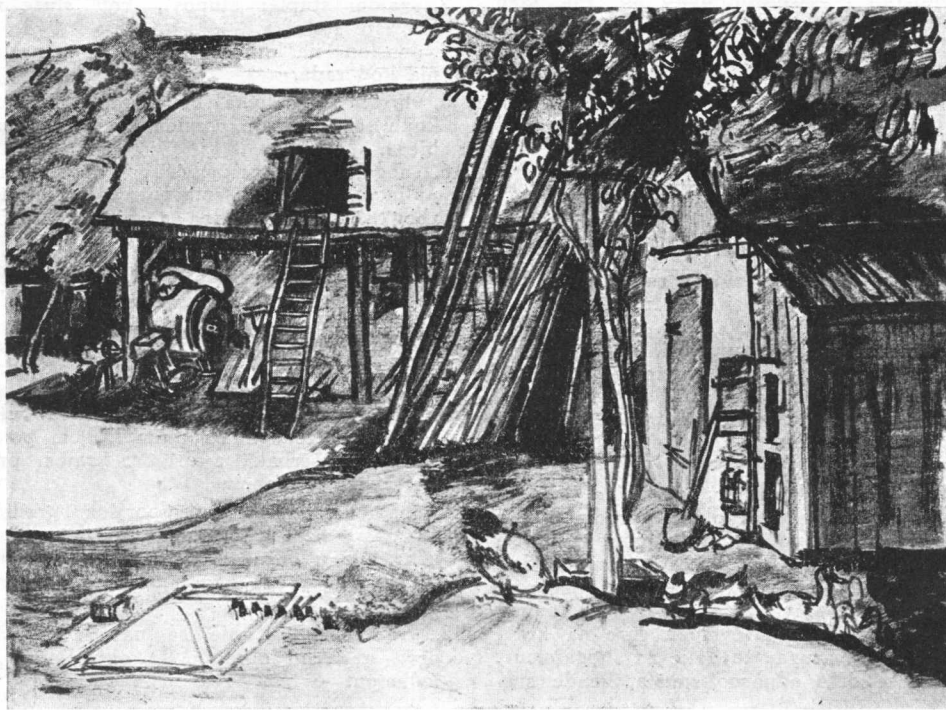
lustradi stoje veći lonci i posuda s pitkom vodom, koja se donosi iz susjedova zdenca. U premaloj udaljenosti od kuće stoji doduše uredan »kotec« za krmke. Na njemu (čudnovato!) visi »sirnica«, sprema za sušenje sira, kao velika drvena krletka, kojoj je

i dno od rijetkih priječaka sastavljeno, da zrak odasvud može do sira. Nešto dalje od koca stoji u šljiviku velik stog sijena.

U dnu se dvorišta protegla poveća sprijeda otvorena suša (»štangel«), uz koju se pod istim krovom nalazi i mala staja za

»Gajnk« i »Suša«.

krave. Suša, koja je puna slame, drva i različnog gospodarskog oruđa, imade pod krovom tavan za sijeno, na koji se ulazi ljestvama kroz prozor. Južno uz sušu stoji još jedno malo zdanje »sukačnica« zvano, u kojem je smještena krušna peć, škrinje za brašno, korito za miješenje kruha te kotao i sve nužno za pranje rublja. Na tu »sukačnicu« prislonio se još i uredan drven »kurnjak« (= kokošinjak) na dva sprata. Imali smo prilike da budemo nazočni kod pravljenja kruha, što ga je umijesila jedna od domaćih kćeri. Bio je to vrlo tečan kruh od miješena pšeničnog, raženog i kukuruznog brašna i ispečen u okruglim hljebovima. Od onoga tijesta, koje se na koncu sasuže sa korita, ispeče se niska »pogača«,

koja se još topla pojede. Kruh se ispeče u većoj količini osobito zimi, za neko osam do deset dana, a sprema se u suhoj i hladnoj pivnici.

Na suprotnoj strani kuće za stanovanje stoji stara kuća, koja je primitivnije građena, a sad je ruševna i zapuštena, te služi kao hambar i spremište za stare stvari.

Sve te zgrade okružuju sa tri strane prostorno dvorište, koje je prema cesti sasvim otvoreno i bez svake ograde ili plotu, tek jedan golem stari orah stoji kao čuvar uz cestu.

Cijelo je kućište, staro, tipično za ovaj kraj.

Jela Novak.

STRUŽNICA IZ OKOLICE LEPOGLAVE

U prenapučenim krajevima Hrvatskog Zagorja bavi se narod mnogo raznim kućnim zanatima, koji zaposljuju i odrasle i djecu ne samo zimi već često kroz čitavu godinu. Takovo je »kućno-industrijsko« područje naročito kraj oko Bednje i Lepoglave, odakle dolazi poznata raznovrsna rukotvorna roba na sajmove diljem Hrvatske i Slavonije. Alat, kojim se tamošnji narod služi za izradbu svojih proizvoda, mahom je primitivan i starinski, kako to već biva gotovo kod svih narodnih zanata.

Za tokarske radove u selu Borju i Vesi kod Lepoglave služi naprava, koju zovu »stružnica« (kajkavski) a imade oblik starinskog tokarskog stana (Slika 1.). Ovim se imenom izvrsno označuje značaj posla, koji se na njoj obavlja, pa držim, da u nas nema zgodnije narodne riječi, koja bi zamijenila njemački »Drehbank«. Jedan primjerak takove stružnice nabavljen je god. 1923. za zbirku etnografskog odjela Hrv. nar. muzeja, gdje je izložen zajedno sa svim pripadnim dijelovima i uređen tako, da se može na njem raditi.

Interesantno je spomenuti, da se posve jednaki oblik takove stružnice nalazi u upotrebi i kod Hucula. (Vidi: В. Шухевич, Гуцульщина. 2 часть, pag. 305. — Матеріяли до українсько-руської етнології — том IV, 1901.)

Za starinski karakter »stružnice« najbitniji je način, kako se okreće predmet, koji je u obradbi. Kod modernih naprava on se okreće uvijek jednim sjerom, dok kod nje sad prema radniku sad smjerom od njega. To biva zato, jer remen, ovijen oko »vrtence«, a pričvršćen gore na kraju elastičnoga »druga« te dolje za »nogalnicu«, kojom se diže odnosno spušta, imade sta-

novitu prema visini sobe odmjerenu dužinu, pa se mora ovijati oko »vrtence« čas smjerom prema dolje čas prema gore i tako nazmjenice mijenjati smjer okretanja dotičnoga predmeta.

Sastavni su dijelovi ove stružnice (vidi sliku 1.):

1. »priječna dolna drijeva« temeljni balvan.
2. »prvi stupi«: stupovi, koji drže glavni (prednji) dio stružnice.
3. »zajdni stupi«: stupovi, koji služe za uporište radnika.
4. »naslon« na koji se radnik straga naslanja kod rada.
5. »ličke« (sing. lička) ili »lajstlini«, između kojih se učvršćuje pomična uporišna »babica«.
6. »nogalnice« pričvršćene međusobno »klinom«, koji se prema potrebi premješta, zbog česa ima jedna gornja od dviju »nogalnica« više rupa.
7. »lega« t. j. ležaj od dvije daščice, između kojih se pomiče »nogalnica« pričvršćena klinom.
8. »ščrbak«, nazupčena priječka, na koju se prema potrebi više ili niže polaže jedan kraj »precijepeca«.
9. »precijepec«, uporišna motka za ruke radnikove kod rada jednim krajem položena na »ščrbak« a drugim krajem pričvršćena u »babicu«.
10. »babica«, pomična uporišna gredica između dvije »ličke«, koja se »zağozdom« učvršćuje u određenom položaju.
11. »zağozda« za učvršćivanje pomične »babice«.
12. »vrtence«, na koje se nabada komad drva u svrhu obradbe te oko kojeg je jedamput ovijen »remen«.